

tos dallamokat figyelni, egész más légkörbe került volna. Így is, a magyar zenetörténetnek kegyeletes okmányai ezek a kéziratok, melyek a magyar zene egyik jelentős úttörőjének gondolatait örökítik meg.

LAVOTTA REZSŐ.

Színészettörténeti adatok az Országos Széchényi-könyvtárban. (41 kötet színháztörténeti bibliográfia.) Amikor elindultam azon az úton, melyet az operett Budapesten befutott és az Országos Széchényi Könyvtárban az erre vonatkozó adatokat fel akartam kutatni, semmiféle más útbaigazítás nem állott rendelkezésemre, mint amelyet a színházi lexikonok nyújtottak. Ez pedig vajmi kevés volt. Nem maradt más hátra, mint a történetírás legmodernebb forrásait: a hírlapokat elővenni és azokból bányászni ki az operettre vonatkozó adatokat.

A hírlapok amikor a ma eseményeit megírják, nem veszik figyelembe azt, hogy nemcsak a mának írnak, hanem egyúttal történeti forrásmunkát is végeznek. Egyes eseményeket, melyeknek keletkezési oka a történés idejében közismert lehetett, a hírlapok a keletkezési ok feltárása nélkül egyszerűen csak regisztrálják. De az, ami a hírlap megjelenése idejében közismert volt, az már a jövődőben csak akkor érthető meg, ha megfelelő magyarázat van hozzáfűzve. Ennek hiányában a kutató tanácstalanul áll az eseménnyel szemben. Így vagyunk a színházi kritikákkal is. Az előadott darabokra vonatkozó kritika megbízhatóságát a darab elolvasása által ellenőrizhetjük, de a színészek játékára, művészi képességére vonatkozó kutatásainkban már teljesen a kritikára vagyunk utalva. Ezek a kritikák azonban ritkán vesznek fáradságot, hogy a művész személyével, játékmódorával, kiválóbb alakításaival hosszasan, behatóbban foglalkozzanak és ennek következtében az utókor se tud teljesen tiszta képet alkotni magának a színésről, működéséről, művészetéről.

Mindezeknek a hiányoknak dacára hálával tartozom a hírlapoknak, mert csakis ezek segítségével tudtam végigjárni az operett útját, mert ezekben találtam meg a szükséges adatokat a darabok szerzőjére, előadására, színészeire és esetleges szerepváltozásaira vonatkozólag.

Az út, melyet meg kellett tennem, hosszú volt. Az 1859-ben Kolozsvárott előadott első operettől a mai napig 81 év telt el. Nyolcvanegy év újságait kellett átnézni, de ugyanakkor tanulmányoznom kellett az egyes korokra és szerzőkre vonatkozó operettirodalmat is.

Egy-egy szépen megírt kritika, mely az operett történetével is foglalkozott, új és új távlatot nyitott meg előttem, úgy, hogy midőn

az operett fejlődésére és az operett-színészekre vonatkozó öt kötetes munkámmal elkészültem, már tisztán állottak előttem a hullámosan egymásba folyó operett-korszakok képei.

Ehhez az öt kötethez elkészítettem a tárgymutatót, mégpedig zeneszerzők, szövegírók, fordítók és a darabok címe szerint.

A kabaré-színpadokon színrekerült kis operetteket egy külön kis füzetben foglaltam egybe.

Összeállítottam egy mutatót a nevezetesebb operettek színrekerüléséről, feltüntetve a szereplőket és szereplő változásokat.

Végül két kötetben az egyes operett-színészek szerepeit foglaltam össze.

E kutatásokat végezve tapasztaltam, hogy milyen kevés a színészettörténetre vonatkozó forrásmunka és hogy bármely adat ki-keresése nagy nehézségekbe ütközik és sok fáradságába kerül a kutatónak. Ezen a bajon akartam segíteni akkor, amidőn belefogtam a budapesti magánszínházak történeti adatainak felkutatásához és a magánszínházak műsorainak megállapításához.

A Nemzeti Színházat egyelőre figyelmen kívül hagytam, mert tudomásom volt róla, hogy a rávonatkozó adatok már fel vannak dolgozva és sajtó alatt vannak.

A prózai színházakra vonatkozó adatok feldolgozását azért tartottam szükségesnek, mert bármily szempontból is akarja bírálni valaki az egyes színházak működését: akár azt akarja megállapítani, hogy az illető színház minő befolyást gyakorolt a magyar színműirodalom fejlődésére, akár azt akarja megállapítani, hogy a fejlődő és folyton változó irodalmi irányzatok közül melyiket kultiválta leginkább a színház, akár azt kutatja, hogy rendezés és színpadtechnika tekintetében minő eredményeket ért el az illető színház, végül, hogy minő hatással volt a színjátszó művészet fejlődésére — annak ismernie kell a színház egész történetét.

A színház történetét pedig csak úgy ismerhetjük meg, ha a színház megnyitásától fogva a mai napig végigmegyünk a színház teljes műsorán, ami pedig a legtöbb színháznál hosszú út.

A Népszínháznál 33 év, a Vígszínháznál 45 év, a Magyar Színháznál 43 év, az Operaháznál 56 év műsorát kell a kutatónak áttanulmányozni...

A kutatók munkáját akartam megkönnyíteni azzal, hogy a régi színjátszásra vonatkozó adatokat a színházi zsebkönyvekből, almanachokból és naptárakból, az újabb színjátszásra vonatkozókat pedig a hírlapokból minden egyes színházra vonatkozólag külön-külön összeállítottam.

A régibb színjátszásra vonatkozólag következő korszakok műsorát állítottam össze külön kötetekben:

1. KELEMEN LÁSZLÓ társulatának műsorát 1790—1800-ig. A társulat történetére vonatkozó adatokat és a műsort LUGOSI DÖME „*Kelemen László és az első magyar játszó színtársaság*” című munkájából vettem át.

2. A pesti magyar színjátszás műsorát 1807—1815-ig. A színházi sűgók által kiadott színházi zsebkönyvek, almanachok és naptárak alapján állítottam össze. A műsor között lévő színháztörténeti jegyzeteket az egykorú lapokból, a nevesebb színészek rövid jellemzését pedig BAYER ismert munkájából (*A nemzeti játékszín története*) vettem át. A kötet végén van a szerzők, darabcímek és fordítók szerinti tárgymutató.

3. A pesti magyar színjátszás műsorát 1819—1831-ig. Bőven találtam e korszakra vonatkozó történeti adatokat, melyeket a műsor közé beiktattam. A műsort szintén a színházi zsebkönyvek, almanachok és naptárakból állítottam össze.

Felhasználtam PREPELICZAY SAMU kéziratait és BALOGH ISTVÁN naplóját is (mindkettő a Széchényi Könyvtár kéziratárában).

A pesti német színházban 1827-ben szerepelt magyar operatársulat műsora kétféleképp fordul elő. A magyar társulat sűgója által kiadott zsebkönyvben talált műsor és a német színház által kiadott *Theater Almanach*-ban felsorolt magyar előadások sem egyeznek egymással. Hogy melyik a helyes, azt megállapítani nem lehet, miért is mindkettőt felvettem a kötetbe.

4. A budai színjátszás műsorát 1833—1837-ig.

Ennek az időszaknak a műsorát az Országos Széchényi Könyvtárban levő FÁNCSY-féle színlap-gyűjteményből állítottam össze. A műsorban felsoroltam a nevezetesebb szereplőket is. A kritikákat az egykorú lapokból szedtem ki, úgyszintén a színháztörténeti adatokat is. A kötet tárgymutatóval van ellátva, mégpedig szerzők, a darabok címe és a fordítók mutatójával.

5. MOLNÁR GYÖRGY társulatának műsorát 1861—1864 és 1867—1870-ig.

A kötet a Budai Népszínház és a Budai Színkörben tartott előadások műsorát foglalja magában. A kötet tárgymutatóval van ellátva, mégpedig a szerzők és a darabok címe szerint. Az adatok az egykorú hírlapokból vannak kiszedve.

6. MIKLÓSSY GYULA társulatának műsorát 1870—1873-ig.

MIKLÓSSY GYULA társulata a Budai Népszínházban, a Budai Színkörben, az István-téri színházban és a Városligeti Színkörben játszott.

Az István-téri színházban tartott előadásoknál a szereposztás is fel van tüntetve.

Az adatok a hírlapokból vannak kiszedve. A kötet végén tárgymutató van.

Az újabb színjátszás műsorait, melyeket részint a hírlapokból, részint színházi újságokból állítottam össze, a következő kötetek foglalják magukban:

- a) a Vígszínház műsora,
- b) a Népszínház és Népszínház—Vígopera műsora,
- c) a Magyar Színház műsora,
- d) a Király Színház műsora,
- e) a Belvárosi Színház műsora,
- f) a Népopera—Városi Színház műsora,
- g) a Pesti Színház, Kamara Színház, Fővárosi Operett Színház, Royal Színház műsora,
- h) 25 kisebb színház műsora,
- i) a Budai Színkör, a Városligeti Színház és a Várszínház műsora (a Várszínház műsora a Nemzeti Színház és az Operaház által tartott előadásokat nem foglalja magában),
- j) az ERDÉLYI MIHÁLY igazgatása alatt álló színházak műsora,
- k) a kísérleti színházak műsora.

Az *a—b* alatt felsorolt műsorok magukban foglalják a darab rövid kritikáját, a szereposztást és szereplőváltozást.

Külön tárgymutatót készítettem a magánszínházak prózai darabjairól és a Városligeti Színház műsoráról.

A színészek életrajzára vonatkozó adatok is becses részei a színeszet történetének, miért is ezek összeállításához is hozzáfogtam. Az összeállításnál nem annyira a színész színpadra lépésének előzményei után kutattam, mint inkább a színpadi szereplésre fektettem a fősúlyt. Igyekeztem az egyes színészek összes szerepeit összeállítani, megjelölve az időpontot, amikor az illető szerepben először fellépett és a színházat, melyben játszott.

Miután a Nemzeti Színházzal kutatásaimban — a már említett oknál fogva — nem foglalkoztam, egyelőre csak az operett-színészek és a magánszínházakban szereplő prózai színészek életrajzi adatait állítottam össze.

Az egyes színészekre vonatkozó és azok egyéniségét, színjátszó modorát jellemző kritikákat is felvettem ezekbe a kötetekbe.

Külön kis iratcsomó tartalmazza az 1875-től előadott népszínműveket a szereplők feltüntetésével és a darab rövid kritikájával. Tárgymutató is van hozzá.

A külföldi művészek vendégszereplésére vonatkozó adatokat két kötetben foglaltam össze.

Az egyik kötet a Nemzeti Színházban fellépett külföldi művészek adatait tartalmazza, a másik a magánszínházak vendégszereplőiről szól.

Mind a két kötet feltünteti, hogy melyik színházban, mikor és mely darabban lépett fel az illető külföldi vendég és minő eredménnyel.

Az Operaházban fellépett külföldi vendégművészek fellépéseinek összeállítása folyamatban van.

Egy külön iratcsomó a budapesti magánszínházak történeti adatait foglalja magában.

Végül pedig egy kötetben 14 vidéki színház történetét ismertetem. Ezeknek a színházaknak a története az egyes színházak után felsorolt munkákból van kivonatolva és kiegészítve 1939-ig.

Feldolgozás alatt van az Operaház, a Bethlen-téri Színház és az Andrássy-úti Színház műsora.

Ha a kutatók bármely kismértékben is hasznát tudják venni az általam 41 kötetben összegyűjtött adatoknak, már nem dolgoztam hiába.*)

JÓNÁS ALFRÉD.

* E 41 kötetes színháztörténeti bibliográfiát a kultuskormány a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára számára megvásárolta. A róla szóló fenti *önismertetést* a színháztörténettel foglalkozó kutatók tájékoztatására adtuk ki.

Szerk.